

כיצד מחוללים קפיצת מדרגה בישראל?

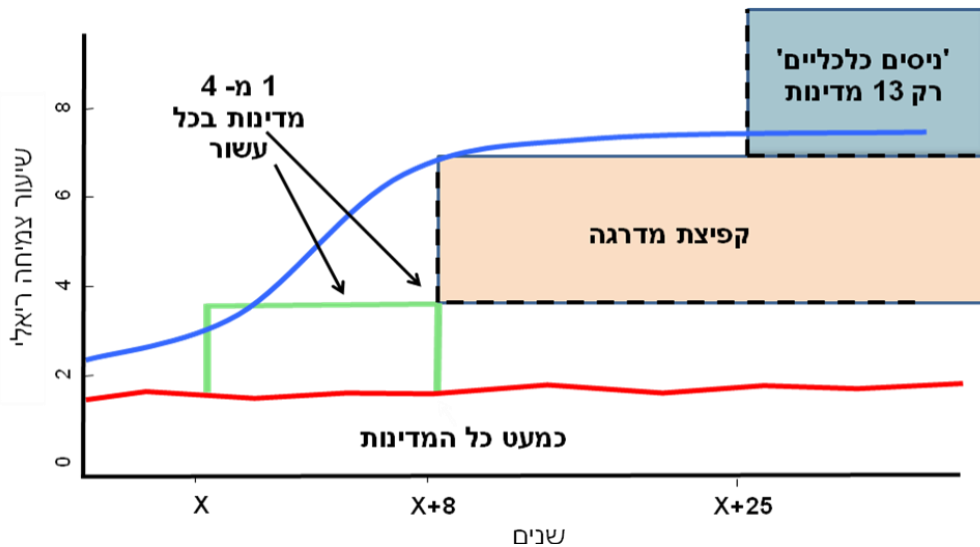

קפיצת-מדרגה איננה מותרות. היא הכרח

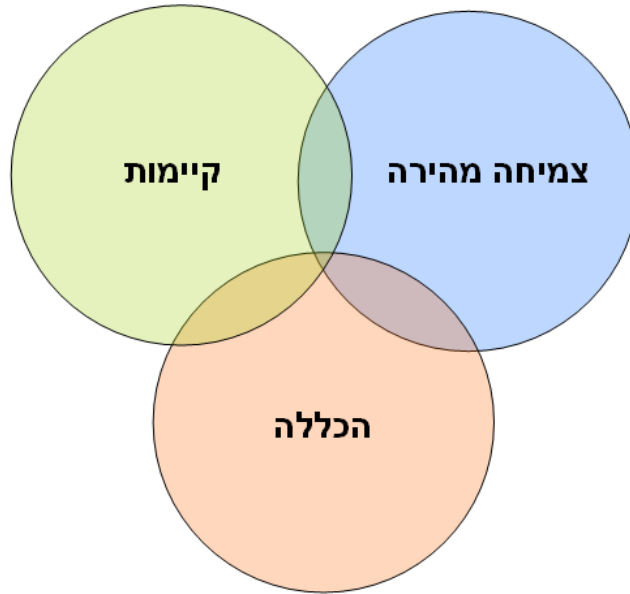
על פי מדדים בין-לאומיים, האוכלוסייה הישראלית היא משכילה ורבת כישורים ורמתו של המגזר העסקי בישראל גבוהה. במספר תחומים, כגון חדשנות ומחקר ופיתוח, ישראל היא אחת המדינות המובילות. לעומת זאת, איכות החיים בישראל נמוכה בהשוואה למדינות מפותחות. לכן, אין זו הפתעה שישראל היא אחת היצואניות המובילות של כוח אדם איכותי. הרחבת הפער בין איכות האוכלוסייה, מצד אחד, לבין איכות החיים, מצד שני, עלולה להגביר את נטייתם של בעלי ההון האנושי הגבוה להגר מישראל. אובדן מסה קריטית של ישראלים איכותיים כתוצאה מכך עלול אף לגרום למפולת כלכלית וחברתית.

לכן סגירת הפערים באיכות החיים בין ישראל לבין המדינות המפותחות באמצעות קפיצת מדרגה איננה בגדר מותרות.

קפיצת מדרגה מוגדרת כצמיחה כלכלית מהירה וממושכת בשיעור שנתי ממוצע של 3.5% לנפש למשך שמונה שנים לפחות. לעומת זאת, כדי להיחשב כינס כלכלי יש לצמוח בשיעור שנתי של 7% לנפש למשך 25 שנים. לכן, בעוד שגרמניה ואירלנד נחשבות כמדינות שחוו 'קפיצת מדרגה', סין, סינגפור ודרום קוריאה נחשבות כינסים כלכליים. בהקשר זה, גם ישראל נחשבת כמי שחוותה קפיצת מדרגה בין השנים 1951-72 שבהן שיעור הצמיחה הממוצע לנפש היה 5.5%.

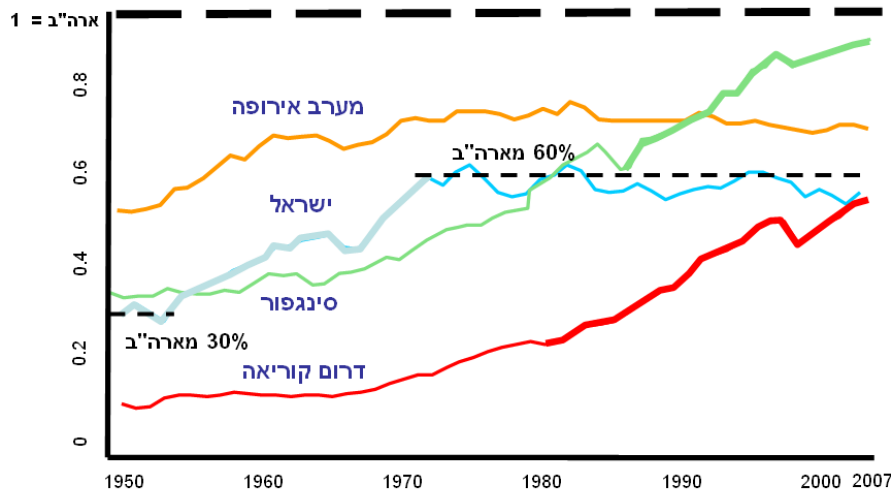
קפיצת מדרגה מחייבת שילוב בין צמיחה מהירה ומתמשכת (sustained growth), שמגדילה את עוגת המשאבים; הכללה (inclusiveness), שמשמעה חלוקת פירות הצמיחה באופן שמשפר את איכות החיים של כלל התושבים באמצעות עלייה בהכנסה של משקי הבית וגם באמצעות שיפור איכות השירותים הציבוריים; ושמירה על משאבי הטבע לטובת הדורות הבאים (sustainability).

קפיצת מדרגה היא תופעה נדירה ולא קיים עבורה מתכון. כל מדינה שחווה זינוק כלכלי וחברתי פילסה דרך ייחודית על יסוד ההיסטוריה, התרבות, המבנה החברתי, שיטת הממשל, הנכסים והנטל הייחודיים שלה.

עם זאת, המפתח לקפיצת מדרגה טמון ביכולת להטמיע שינויים עמוקים ועמידים בהרכב התוצר והייצוא (Capacity to Transform). לפיכך, תהליך זה כרוך בהאצת קצב השינוי הכלכלי והחברתי באמצעות כינון, טיפוח והטמעה של מוסדות ותהליכים תומכים, בראש ובראשונה בשוק העבודה.

מדינות שקפצו מדרגה בהיבט הצמיחה: שיעור התוצר ביחס לארה"ב (1950-2007)

מקור: פרופ' ריקרדו האוסמן

המכנה המשותף בין מדינות שזינקו

בשנים האחרונות הצטבר ניסיון בין-לאומי וידע רב בכל הקשור להנעתן של קפיצות מדרגה. המסמך החשוב ביותר שפורסם בתחום הוא [The Growth Report: Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development](#) שפורסם על ידי ה- Commission on Growth and Development בראשות פרופ' מייקל ספנס, שיהיה נואם ראשי בכנס ישראל 2021.

מעבודות אלו מתברר שדווקא **התנהלות המרחב הציבורי היא שיוצרת את התשתית לקפיצת מדרגה**. אמנם, בכל המדינות שזינקו הייתה נהוגה כלכלת שוק שעודדה יוזמה פרטית ותגמלה כשרון, השקעה ועבודה קשה, אך כל אחת מהן גם פיתחה ישום ייחודי ופרגמאטי של עקרונות כלכלת השוק, בהתאם לנסיבותיהן. הבחנה זו עומדת בניגוד לתפיסה הרווחת שביכולתם של כוחות השוק והמגזר העסקי להניע צמיחה כלכלית מהירה ומתמשכת בכוחות עצמם.

יתרה מכך, **פיתוח כלכלי וחברתי מהיר מחייב שיח ושותפות בין מגזרית הכוללת את המגזר הציבורי, המגזר הפרטי והמגזר השלישי**. שותפות זו מסייעת לדרג הפוליטי ולפקידות המקצועית לקבוע את סדרי העדיפויות בחקיקה, בתקינה ובמדיניות. מדינות שחוו קפיצות מדרגה הצליחו לפתח מנגנונים שונים לצורך זה. כנס ישראל 2021 מנסה לתת מענה ישראלי ייחודי לאתגר זה, שעוצב על בסיס שיטת הממשל והמבנה החברתי הישראלי.

עיקרי המכנה המשותף בין מדינות שחו קפיצת מדרגה

■ **עיסוק בחזון מוסכם** – ברוב המדינות שזינקו היה חזון ששיקף תמונת עתיד רצויה, שאפתנית אך בת-השגה. חזון זה שימש כהשראה לסדר העדיפויות ולהתגייסות לאומית;

■ **מנהיגות של אליטה מחויבת** – קפיצת מדרגה מחייבת שינויים עמוקים רבים במרקם הערכים, בתבניות ההתנהלות ובסדרי העדיפויות הלאומיים ולכן מחייבת גם מנהיגות. בשל מורכבות האתגר ואורכו לא די במנהיגותם של אדם אחד או קבוצה קטנה, ויש לטפח מחויבות ארוכת טווח של אליטה שלמה של אנשים בעמדות סמכות, השפעה ומנהיגות שכוללת פוליטיקאים, פקידות מקצועית, ראשי רשויות מקומיות, איגודי עובדים, אקדמאים, ראשי עמותות, נדבנים או אנשי עסקים, ואף, במקרה המיוחד של ישראל, העולם היהודי;

■ **ערכים: פרגמאטיות, השקעה, הכללה, וכלכלת שוק** – מתברר כי קיים מכנה משותף ערכי בין מדינות שזינקו שכולל ארבעה ערכים מרכזיים: גישה פרגמאטית לצמיחה כלכלית שאינה מוטה על ידי אידיאולוגיות כמו סוציאליזם או קפיטליזם; העדפה של השקעה וחסכון לטובת העתיד על פני צריכה בהווה; הכללה, שמשמעה שיתוף כלל האוכלוסייה בפירות הצמיחה; וקיומה של כלכלת שוק שמתגמלת כשרון וחריצות;

■ **מוסדות: מוח מרכזי שצופה למרחוק ומספר יחידות עילית** – התשתית המוסדית של קפיצת המדרגה מורכבת ממספר קטן יחסית של יחידות עילית במגזר הציבורי. בכל המדינות שזינקו היה גוף שתפקידו לבצע הערכת מצב חברתית וכלכלית לאומית כוללת, להציע סדרי עדיפויות בהתאם ולקדם יוזמות בעלות חשיבות מערכתית רבה. כמו-כן, המנועים של קפיצת המדרגה היו מספר יחידות עילית שהיו אמונות על מנועי הצמיחה כגון מכון יצוא, מוקדי מחקר ופיתוח, או מרכזים לקידום השקעות;

■ **מדיניות פיתוח ייחודית וגלובלית** – מדיניות פיתוח היא מאמץ ממוקד ליצירת תנאים שיבטיחו צמיחה מהירה של תחום כלשהו בתעשייה באמצעות חקיקה, תקינה, תמריצים, תשתיות, הכשרת כוח אדם או טיפוח קשרים בין-לאומיים.

■ **מדיניות פיתוח ייחודית** מתמקדת במיצוי נכסים ייחודיים שנובעים מאיכות או מומחיות שלא ניתן לניידם, אך ניתן להופכם למנועי צמיחה על בסיס מגמות עולמיות חזקות ויציבות. לעיתים, נכס ייחודי נובע מנטל ייחודי. דוגמאות לנכסים ייחודיים של ישראל

כוללות את מערכת הביטחון, הפרחת השממה בצפון הנגב ובבקעת הירדן, הקשר עם העולם היהודי או מיקומו בארץ הקודש;

■ **מדיניות פיתוח גלובלית** מתמקדת בטיפוח תעשיות שעשויות לשגשג על גבן של מגמות גלובליות חזקות ויציבות, כגון הצמיחה בשווקים המתעוררים, הזדקנות האוכלוסייה באירופה, או התחממות כדור הארץ;

■ **קפיצות מדרגה אזוריות** – קפיצת מדרגה לאומית מתגבשת כתוצאה מאוסף של קפיצות מדרגה של אזורים שונים במדינה על בסיס השקעה רבה בתשתיות אנושיות ופיזיות, טיפוח המנהיגות המקומית וזיהוי ומיצוי הנכסים הייחודיים המצויים באזורים אלה, שהם רלוונטיים לכלכלה העולמית;

■ **שוק העבודה: הגנה על העובד ולא על המשרה** – הגברת קצב הצמיחה, משמעה הגברת קצב השינוי בחברה, שמשמעו הגברת קצב ההתפתחות העסקית והתעסוקתית. לכן, תנאי הכרחי לצמיחה מואצת ומתמשכת הוא הסדרת היחסים בין העובדים, המעסיקים והממשלה כך שלמעסיקים תהיה הגמישות רבה יותר בהעסקה ותגמול ולעובדים יהיה ביטחון רב יותר שמבוסס על הכשרה והשכלה רלוונטיים לכל אורך הקריירה;

■ **טיפול ממוקד בצווארי הבקבוק במגזר הציבורי** – קפיצת מדרגה מחייבת אבחון של צווארי הבקבוק במגזר הציבורי וטיפול ממוקד בהם. אין צורך ברפורמה כוללת של המגזר הציבורי;

■ **התגייסות לאומית** – במדינות שזינקו, הפך הפיתוח הכלכלי והחברתי לנושא שיחה ועיסוק מרכזי של כלל הציבור תוך שהוא יוצא מחוגם המצומצם של כלכלנים, פקידות מקצועית או חוקרים ומערב גורמים רבים נוספים כגון ראשי רשויות מקומיות, תקשורת, איגודי העובדים, עמותות, נדבנים, או אנשי עסקים;

■ **משמעת תקציבית המדגישה השקעה בתשתיות פיזיות ואנושיות** – בכל המדינות שזינקו הייתה נהוגה משמעת תקציבית בכל הקשור לגודל ולטיב הגרעון התקציבי, וגם השקעה משמעותית בתשתיות אנושיות באמצעות השכלה והכשרה ובתשתיות פיזיות כגון כבישים, רכבות או נמלים ואוויר. עם זאת, בחלקן שיעורי הגירעון או האינפלציה היו גבוהים מאמות המידה שהוגדרו על ידי גופים כלכליים בין-לאומיים אחרים כגון קרן המטבע הבין-לאומית, וזאת משום שהן ניתבו את משאביהן להשקעות.

להרחבה ראו מסמכי מכון ראות: [עקרונות וקווים מנחים לקפיצת מדרגה כלכלית וחברתית, קפיצת מדרגה באזורי הפריפריה.](#)